

Architectuur Oirschot 1920-1965

De dertiger jaren architectuur 1925-1940

In de jaren twintig na de 1^e wereldoorlog kwamen er in Nederland, naast de bestaande opvattingen, ook geheel andere ideeën over wonen in zwang.

Architecten wilden bijdragen aan het veranderen van maatschappelijke verhoudingen; architectuur zou een opvoedkundige werking kunnen hebben. Een belangrijk ideaal dat achter de nieuwe architectuur zat, was om alle lagen van de bevolking aan een goede woning te helpen, maar had vooral zijn weerslag in de vorm van de woningen van de toplaag.

De opdrachtgevers konden door de bouw van een moderne woning uiting geven aan hun status. In de steden vond de tuinstadbeweging zijn oorsprong in navolging van Engeland, in de zorg voor de leefomstandigheden van de arbeiders in de geïndustrialiseerde gebieden. De tuinstad gaat uit van het principe dat de arbeiders moeten kunnen wonen zoals ze dat op het platte land gewend waren met b.v. een grote tuin voor het zelf verbouwen van groenten.

Doordat Oirschot weinig industrie had en het inwoneraantal door de geïsoleerde ligging weinig toenam, werden er alleen aan de Oude Grintweg enige arbeidswoningen gebouwd.

De bouw ontwikkelde dan ook alleen maar langs de bestaande historische linten.

In Oirschot vestigde zich in 1930 architect Jan Beks en ontwikkelde een andere Oirschotse jonge student-architect, Jac Priem, zich snel. Deze architecten hadden via hun opleiding contacten met de nieuwe ontwikkelingen in binnen- en buitenland. De Oirschotse architecten volgden, evenals de meeste architecten in Nederland, de theorie van Granpré Molière, de zgn. Delftse School. Zijn streven was ontwerpen vanuit een traditionele vormgeving door het toepassen van zuivere constructietechnieken en eerlijke bouwmaterialen in een “nederige architectuur”

Jan Beks en Jac Priem kregen van de Oirschotse toplaag, de rijkere boeren en de middenstand de opdrachten voor hun nieuwe villa's, boerderijen en woningen. De meeste woningen werden ontworpen met een “goei” kamer, een woonkamer, een bijkeuken met een geut en waterpomp, en een schouw voor het wasfornuis. Vele huizen uit die tijd werden in Oirschot ook nog voorzien van een varkens-, koeien- of geitenstal en in sommige woonhuizen was zelfs, in navolging van de boerderijen, een oven ingebouwd. De nieuwe materialen en technieken die op de markt kwamen werden toegepast door de Oirschotse architecten die de streekeigen of meer traditionele vormen niet uit het oog wilden verliezen, zodat alle denkbare combinaties ontstonden. Ook werd er voor het eerst gewapend beton toegepast waardoor uitkragingen en bredere horizontale ramen mogelijk waren.

In de bouwstijl werden de kenmerken van de tuinstadbeweging overgenomen: grote dakoverstekken, uitkragingen, erkers, lage gootlijn met een steil dak, robuuste gevels met bredere ramen etc. De steile en daardoor hoge daken waren belangrijk voor het uiterlijk. Alles moest uitdrukking geven aan de belang die de opdrachtgever voor de samenleving had.

Woningen aan de Bestseweg en Spoordonkseweg vertonen dan ook grote verwantschap met de villawoningen in het Gooi. Een woonhuis aan de Bestseweg van architect Jozef Stevens uit Amsterdam vertoont veel invloeden van de Rietveldstijl en is uitzonderlijk te noemen voor Oirschot.

Voor de beoordeling van de schoonheid van de plannen werd in Oirschot al in de jaren '30 de plannen naar de bond Heemschut in Amsterdam gestuurd. De opmerkingen op de plannen van de betere architecten werden meestal overgenomen door de architecten. De slechte plannen (tientallen) werden door de bond Heemschut zelf opnieuw getekend en in de meeste gevallen ook zo uitgevoerd. Een zeer mooi voorbeeld hiervan is het woonhuis met postkantoor op de hoek Gasthuisstraat-Lindenlaan. Door de Bond Heemschut kwamen ook landelijke architectonische elementen vanuit het westen naar het dorp Oirschot.

De Wederopbouw 1945-1965

In de oorlog waren de bouwmaterialen op de bon en werd het bouwen aan banden gelegd. Na de 2^e wereldoorlog had de wederopbouw van het land de grootste prioriteit. De overheid, architecten en bouwbedrijven richtten zich op de eerste plaats op het wegwerken van het enorme woningtekort. De villabouw was in verhouding tot de goedkopere arbeiderswoningen een marginaal verschijnsel. Het was voor een particulier niet makkelijk een stuk grond te bemachtigen in die jaren en er was voor het bouwen veel geld nodig.

In Oirschot ontwikkelde de gemeente zelf veel woningwoningen o.a. aan de nieuwe woonstraten Lindenlaan en dr. Feystraat, en de bestaande straten Wilhelminakade en Heistraat. Deze woningen werden door de Oirschotse architecten Jan Beks (overleden in 1953), zijn zoon Peter Beks en Jac Priem ontworpen. De dr. Feystraat woningen waren een ontwerp van de Vughtse architect Nijsten, een standaard ontwerp voor plannen in de regio, maar werd in samenwerking met architect Jac Priem uitgewerkt en uitgevoerd. Eenvoudige, maar mooie, functionele gezinswoningen met traditionele regionale kenmerken. Deze bakstenen woningen met een puntdak en pannen hadden nog een lage gootlijn. De bouwmaterialen waren schaars en er was geen geld en tijd meer voor de verfijnde detaillering maar er was nog wel sprake van ambachtelijkheid. Via de wijze van het metselen hebben de gevels toch iets levendigs en zijn niet vlak. De voordeuren kregen hun accenten met een houten omlijsting en de woningen werden voorzien van dakkapellen met een kapje. Verder werden er op grotere schaal ook koopwoningen in de premiesfeer ontwikkeld door bouwbedrijf van Breemaat, b.v. 39 complexwoningen in diverse straten in Oirschot en Spoorдонк ontworpen door de Tilburgse architect Noud Heerkens. Het waren voor het merendeel hafvrijstaande woningen met ca. 300 m² grond. Deze eenvoudige en functionele woningen hebben 2 verdiepingen met een vliering en zijn voorzien van een flauw hellend dak. De gevels zijn traditioneel van baksteen en de voordeur heeft een witte bakstenen omlijsting. In de jaren na de oorlog werden er in Oirschot slechts enkele vrijstaande woningen gebouwd, 2 verdiepingwoningen met een flauw hellend pannendak, o.a. de kassierswoning in de Jan van Galenstraat en woonhuis Priem aan de Spoorдонkseweg beiden van architect Jac. Priem. Wel werden er verschillende wederopbouw boerderijen gebouwd b.v. aan de Bestseweg, de Spoorдонkseweg maar vooral in het buitengebied van Oirschot voornamelijk door Jac Priem en Peter Beks.

Voor deze wederopbouwboerderijen wordt door het SBEO nog een aparte studie verricht. Rond 1955 kwam er een nieuwe architectuurstroming in Oirschot, de Bossche School. De Eindhovense architect Fons Vermeulen en bouwbedrijf van Breemaat kregen veel nieuwe opdrachten van de gemeente (zie hieronder).

In Oirschot werden er in die tijd verder nog 2 opvallende woningen gebouwd.

In 1956 een houten woning aan de Leeuwerikstraat voor en getekend door ir. Th. van Vught en in 1965 een moderne dokterswoning met praktijk aan de Harnasweg door architect Frans Korteweg uit Eindhoven. Deze laatste woning was opvallend door zijn strakke vormgeving, de grote muuropeningen, een vleugel dak en de kleurrijke ornamenten aan het balkon.

De schoonheid van de architectuur uit de wederopbouw wordt gekarakteriseerd door soberheid, functionele helderheid in de opbouw, evenwichtige maatvoering en ritmiek van de gevelwanden. De wanden en straten vertonen dan ook een harmonische opzet.

De Bossche School 1950-1970

De Bossche School neemt een bijzonder positie in binnen de Oirschotse architectuurgeschiedenis.

Deze architectuurstroming is ontwikkeld door monnik en architect Dom Hans van de Laan. Hans was een zoon van de bekende architect Leo van de Laan uit Leiden, een katholiek gezin met 11 kinderen. Hans studeerde evenals zijn broers, Jan en Nico, aan de TU Delft. Na zijn kandidaatsexamen verliet Hans Delft en trad toe tot de orde van de Benedictijnen. Van hier uit ontwikkelde hij een theorie op basis van getallenreeksen, die in de architectuur harmonische verhoudingen tot stand konden brengen, het z.g.n. Plastische Getal.

De basis van het systeem vormt de verhoudingen tussen klein, middel en groot, met de natuur als maat. Alle onderdelen van een gebouw zoals ramen, deuren, muren, kolommen maar ook de tussenliggende ruimten zijn in hun hoogte, breedte en diepte door dit stelsel van verhoudingen bepaald. Dom van de Laan doceerde zijn leer tijdens cursussen kerkelijke architectuur in den Bosch waar verschillende Brabantse architecten aan deelnamen.

Deze architecten vormden een groep "de Bossche School" genoemd.

De Bossche School uit zich zeer sober. De stijl probeert terug te keren tot de essentie van de architectuur en dat is ruimte maken en laten zien hoe het materiaal is toegepast. Het is in die zin puur.

Fons Vermeulen uit Eindhoven, een architect van de Bossche School, kreeg in 1952 opdracht van de gemeente voor de landbouwschool met een woning voor het schoolhoofd aan de Oude Grintweg en voor een villa aan de Molenstraat. Vanuit deze opdrachten volgden er nog velen, vooral in de woningbouw. In de nieuwe woonwijk de Pullen, ontwierp hij zo'n honderd huuren verkoopwoningen, verder o.a. koopwoningen aan de Cantorij en Parallelweg, aan de Markt de Amrobank en de meubeltoonzaal van de Lebros en aan de Koestraat de renovatie en de uitbreiding van het Hof van Solms.

Door zijn stijl ontstonden rustige, mooie, sobere woonstraten met opvallende Bossche school details: een omlijsting van metselwerk of beton rondom de voordeur, tuindeuren met louvere vensters aan de voorzijde, een ovaalraam, doorlopende muizenstanden in de gevels, een gebogen rollaag boven de verdiepingsramen, stalen ramen in afwisselende houten stijlen, de gegolfde gebakken dakpannen die werden geaccentueerd door de onderste rij pannen omhoog te tillen boven de gootlijn. De eindwoningen werden met elkaar verbonden d.m.v. een doorgetrokken dak van de bergingen met een overdekte ruimte voor de entree.

In 1977 ontwierp Gerard Wijnen uit s'Hertogenbosch, het nieuwe gemeentehuis van Oirschot vanuit zijn opvattingen van de Bossche School architectuur. Het grote gebouw werd geleed in een aantal bouwblokken om de schaal in verhouding te brengen met de bestaande bebouwing aan de Markt.

Verder ontwierp Gerard Wijnen nog een woning aan de Kapelpad en Jac van Uppelschoten zijn woonhuis aan de Raffendonkstraat, beiden vanuit de beginselen van de Bossche School.